

Zoeken naar Kamp IX in Maartensdijk

Dit verhaal begint als in 2021 bij de Historische Vereniging Maartensdijk de vraag binnenkomt waar in Maartensdijk tijdens de Tweede wereldoorlog het kamp van de Arbeidsdienst voor Meisjes was gehuisvest. Deze vraag riep verbazing op, omdat niemand van de archiefgroep en de redactie ooit van een kamp in Maartensdijk gehoord had. Rondvragen bij bekende dorpshistorici leverde in eerste instantie geen antwoorden op.

Zoeken op internet leverde plotseling als resultaat dat er foto's bleken te bestaan in de Beeldbank WO2 van onder meer het NIOD, de Nederlandse oorlogs- en verzetsmusea en herinneringscentra. De 28 foto's gaven Maartensdijk als locatie op.¹ Er dook zelfs filmmateriaal op van Seyss Inquart die dat kamp bezocht zou hebben.²

Maar raadselachtig bleef de locatie van het kamp. Uit de foto's zou afgeleid kunnen worden dat 'het kamp' mogelijk op een van de buitenplaatsen gevestigd was, maar welke?

Omdat al zoekende bleek dat het NIOD over documenten beschikte met 'weekverslagen' van het leven in het kamp, werd een bezoek gebracht aan het NIOD-archief in Amsterdam. Daar bleken inderdaad verslagen te bestaan over Kamp IX van de Arbeidsdienst voor Meisjes in Maartensdijk. Maar nergens in de verslagen kon de locatie worden vastgesteld.

MAARTEI NETNI ZIE OOK ONDER AC BIJGEWERKT TOT 8 OCTOBER 1942	
LIJST VAN A	
Amstel, A. v., Loonploeg- en dorsch- bedr., Tolakkerw. 215.....	2 3 1
Apeldoorn, L. A. v., Theetuin Maurits- hoeve	2 1 7
Arbeidsdienst voor Meisjes, Kamp IX, Huize Persijn	2 1 2
Asselt, G. v., Gedipl. kraamverzorgster, Molenweg 34.....	3 0 5
Asselt, Gebr. v., Brandstoffen- en groen-	.....
Es & Zn., Fa Dorpsweg 188	.....
Ettekoven, H. Dorpsweg 4	.....
Floor, W., Boe b. h. station,	.....
Gemeente en Gemeentehuis	.....

De doorbraak kwam toen de kwestie werd voorgelegd aan een van de archivariissen. De nuchtere wedervraag luidde: "Heb je al in het telefoonboek gekeken?" Het NIOD bleek te beschikken over een groot aantal telefoonboeken uit de periode 40-45, waaronder dat van Maartensdijk.

En daar stond het, op de eerste bladzijde, onder de A: 'Arbeidsdienst voor Meisjes, Kamp IX, Huize Persijn', telefoonnummer 212. (Foto) Het kamp was gelokaliseerd, maar waarom wist bijna niemand van het bestaan van dit meisjeskamp?

¹ Zie

https://beeldbankwo2.nl/nl/beelden/?mode=gallery&view=horizontal&q=arbeidsdienst&rows=25&page=1&fq%5B%5D=search_s_geonameid:%22Maartensdijk%22

² Zie <https://www.openbeelden.nl/media/1127946>

Achtergrond

Voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog werden Nederlandse burgers en militairen, zowel 'vrijwillig' als verplicht, ingezet om werkzaamheden te verrichten voor de Duitsers. Vrijwel onmiddellijk na de capitulatie begon de bezetter met de uitvoering van een zorgvuldig voorbereid project om arbeidskrachten te rekruteren voor de oorlogsinspanningen van het Nationaalsocialistische regime in Duitsland. Binnen dat project zijn een aantal onderdelen te onderscheiden.

De **Werkverschaffing** werd in Nederland ingesteld om werklozen een nuttige tijdsbesteding te geven. Hoewel het begrip werkverschaffing al in de negentiende eeuw voorkomt, is het vooral bekend uit de crisisjaren en de jaren 1930-1940.³ Bekend zijn de werkverschaffingsprojecten, zoals het Amsterdamse Bos, het Kralingse Bos en de hoogveenontginningen in oost Nederland. De werkverschaffing was verplichte arbeid voor werklozen. Al vanaf 1937 werden Nederlandse werklozen onder druk gezet om werk in de Duitse oorlogsindustrie te aanvaarden als 'passende arbeid'.⁴ Na de capitulatie werd de inschakeling van Nederlandse arbeiders in de Duitse oorlogseconomie geïntensiveerd onder de noemer '**Arbeitseinsatz**'. Al in het najaar van 1940 begon de actieve werving. Aanvankelijk op basis van vrijwilligheid, met min of meer normale arbeidsvoorwaarden zoals salaris en vakantie⁵, maar met allengs meer druk en repressie. Vanaf januari 1942 werd de dienstverplichting voor alle Nederlanders afgekondigd⁶ en vanaf 6 mei 1942 werd een verordening uitgevaardigd volgens welke alle mannen van 18 tot 35 jaar verplicht werden zich bij het arbeidsbureau te melden. Dat maakte de weg vrij voor de actieve opsporing van weigeraars, de zogenoemde onderduikers. Arbeidsinzet was daarmee uiteindelijk dwangarbeid. In juni 1940 werd de Nederlandse **Opbouwdienst** opgericht, met het doel de demobilisatie van het verslagen Nederlandse leger in goede banen te leiden. Zo'n 60.000 mannen werden gedemobiliseerd en ondergebracht in een groot aantal zogenaamde Kampen. De afgezwaaide militairen werden de eerste tijd aangeduid als 'Soldaat', maar later werd dat 'Werker'. In de gemeente Maartensdijk werd 'De Hertenkamp', een pas in 1939 gebouwd 'kamphuis' van het Nederlands Genootschap tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen⁷, gevorderd en in gebruik genomen door de opbouwdienst.⁸ De Nederlandse majoor J.N. Breunese werd commandant van de Opbouwdienst, die al na een half jaar geleidelijk werd omgebouwd tot de Nederlandsche Arbeidsdienst. De oprichting van een **Nederlandsche Arbeidsdienst (N.A.D.)** werd al in juli 1940 besproken met dr J.E. de Quay, één van de oprichters van de Nederlandsche Unie.⁹ De Arbeidsdienst werd in 1941 georganiseerd in 4 districten met in totaal 15 korpsen, die elk bestonden uit 4 kampen. De mannen werden ingezet bij het aanleggen van wegen en kanalen en in de landbouw. Zij leerden exerceren met de schop aan de schouder en uiteindelijk werden zij daarmee zorgvuldig voorbereid op het graven van tankvallen en loopgraven aan het (oost)front. Steeds nadrukkelijker werden de NSB en de nationaalsocialistische ideologie onderdeel van het kampleven. De oorspronkelijke commandant Breunese heeft zich daar lang tegen verzet, maar hij werd – om die reden – al in augustus 1941 aan de kant gezet.

---

³ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Werkverschaffing>

⁴ DE ARBEIDSINZET, De gedwongen arbeids van Nederlanders in Duitsland, 1940-1945 door B.A. Sijes, 1990 SDU

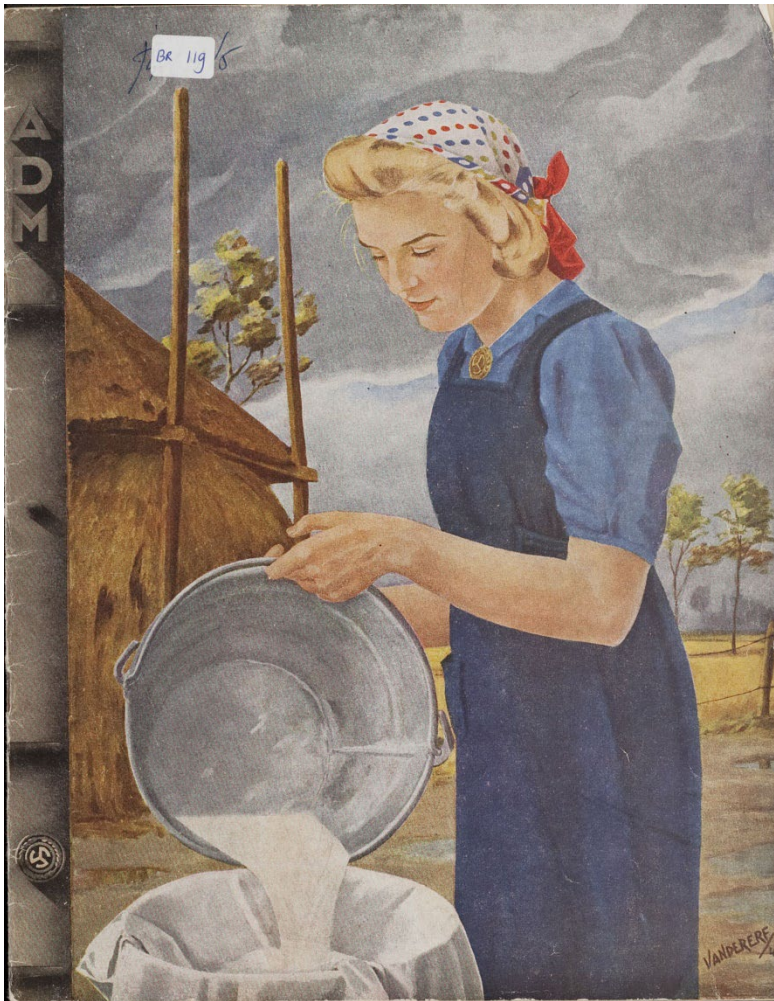
⁵ Zie Bommen bij Blauwkapel, Jan Maasen, St Maerten 58, mei 2020

⁶ De Nederlandsche Arbeidsdienst 1940 – 1945, Willem F. van Breen, 2004 Walburg Pers

⁷ <https://onlinemuseumdebilt.nl/de-hertenkamp/>

⁸ Met dank aan Geert Boorsma die dit spoor ontdekte.

⁹ Zie eerder: De Nederlandsche Arbeidsdienst 1940 – 1945, Willem F. van Breen, blz 57

De Arbeidsdienst voor Meisjes

De Arbeidsdienst voor Meisjes (ADvM of ADM) begint ergens in maart 1941 met kampen in Maarssen, Barchem, Lunteren en Markelo.¹⁰ Waarnemend Algemeen Leidster en Stafleidster A.C.W. Huigen schrijft in een uitgebreide brochure dat de circa 30 oprichtsters/leidsters hun vorming hebben opgedaan als arbeidsmeisje in Duitsland. De officiële verordening is overigens gedagtekend op 23 mei 1941.

Arbeidsmeisjes kregen – net als de mannen – een dienstverband voor zes maanden. Bij de mannen werd de vrijwillige arbeidsdienst per 1 april 1942 omgezet in een ‘arbeidsdienstplicht’. Voor de meisjes is zo’n dienstplicht er nooit gekomen, hoewel de NSB zich daar nadrukkelijk voor heeft ingezet. Alle arbeidsmeisjes waren dus vrijwilliger en Willem

van Breen¹¹ benadrukt dan ook dat alle meisjes een nationaalsocialistische achtergrond hadden. De meisjes kregen kleding uitgereikt. Tijdens het werk werd blauwe kleding gedragen met bonte hoofddoek en in de vrije tijd een uniform van groen laken met witte of kleurig geruite bloes en een groene baret. Naast kleding, huisvesting, voeding en geneeskundige behandeling ontvingen de arbeidsmeisjes fl. 0,20 zakgeld per dag. De reiskosten werden vergoed. Verder is nog bekend dat ze eens in de zes weken verlof kregen om van zaterdag tot maandagavond bij familie of verwanten te vertoeven. Op de overige zondagen mochten de meisjes vrij wandelen in de omgeving.¹²

Landgoed Persijn

Buitenplaats Goudestein in Maarssen was de eerste verblijfplaats van de ADM met 9 leidsters en 25 kampleden¹³. Kamp Doorn (landgoed Berkenheuvel) was de centrale vestiging, waar ook de staf gehuisvest was. De Kampen in Maartensdijk en Hilversum (De Hooge Dreuvik) behoorden tot de vroege kampen en in onze regio volgde ook nog Laren.

¹⁰ ADM Arbeidsdienst voor Meisjes, A.C.W. Huigen, 1943 brochure

¹¹ De auteur van het standaardwerk De Nederlandsche Arbeidsdienst 1940 - 1945

¹² De Nederlandse Arbeidsdienst op Ampsen. Historisch Genootschap Lochem Laren Barchem, 2002.

<https://www.hglochem.nl/nl/node/152>

¹³ Van Breen blz 126

Kamp IX Maartensdijk was, zoals gemeld, gevestigd in Persijn aan de Achterweteringseweg. Landgoed Persijn is van 1721 tot 1917 in het bezit geweest van de familie van Hengst.¹⁴ Hoe de ADM aan Persijn is gekomen is niet bekend. De website van landgoed Persijn¹⁵ vermeldt over de vooroorlogse periode: 'De familie van Hengst blijft eigenaar tot 1919. In dat jaar verkrijgt een houthandelaar het eigendom van Landgoed Persijn. Illegaal wordt een groot deel van het bos gekapt en wordt onherstelbare schade aangericht. Het is onbekend in exact welke mate, maar dat Landgoed Persijn kort voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog is leeggeroofd en uitgewoond, is evident. Dit is letterlijk van toepassing op het Landhuis. Verder worden de paardenstal, de koetsierswoning, de kassen en de orangerie gesloopt. De resterende boomgaard wordt omgevormd tot grasland. De resterende vijverpartijen worden gedempt en omgezet naar weilanden.' Het pand werd door de Nederlandse

Arbeidsdienst met ingang van 27 januari 1942 gehuurd van de toenmalige eigenaar H. Hoogland, die destijds adres hield op Wittevrouwensingel 40 in Utrecht.¹⁶ De eerste bewoonsters moeten dus ergens begin 1942 zijn gearriveerd. Op Persijn werden tegelijkertijd 42 meisjes en 7 kaderleden gehuisvest.¹⁷

De arbeidsmeisjes hebben dus waarschijnlijk een landgoed in slechte staat aangetroffen. Dat werd naar buiten toe stil gehouden. In een ronkend artikel schetst het nationaalsocialistische blad *Nederlandsch Vrouwenleven* uit 1943¹⁸ een idyllisch beeld.

“Verscholen tusschen het groen en omringd door een mooi park, ligt de vriendelijke villa „Persijn”. Het eerste wat ik van de arbeidsmeisjes zag of liever hoorde was een vrolijk gezang, dat mij toen ik door de lange oprijlaan naderbij kwam, afkomstig bleek te zijn van een groep meisjes, die dezen dag binnendienst hadden en aan het aardappelschillen waren. In de vrolijke, blauwe werkjurken gestoken, met een fleurige doek om het hoofd gewonden, zag ik hen overal in het huis „Persijn” met hun verschillende diensten bezig. Zij schiepen een sfeer waarin ik voelde dat op prettige wijze gewerkt werd. (...)

¹⁴ Hendrik Jacob van Hengst (1742-1817), bewoner van Persijn, Lous de Raadt, 2009 St Maerten nummer 37

¹⁵ <https://landgoedpersijn.nl/>

¹⁶ Brief van de Secr. Generaal van het Ministerie van Financien (P. Karmelk), dd 13 augustus 1945.

¹⁷ Administratie Arbeidsdienst voor Meisjes in Doorn dd 3 februari 1943

¹⁸ Een kijkje bij onze Arbeidsmeisjes, Elsa van Maerlant, oktober (zaaimaand) 1943, *Nederlandsch Vrouwenleven*

Het huis is middelmatig groot. Frissche, groen geschilderde kribben, twee boven elkaar, waarop het beddegoed op uniforme manier opgemaakt ligt, In de kastjes, eveneens groen gekleurd, die tusschen de slaappleatsen staan, bewaren de meisjes hun uitrusting, hun particuliere spulletjes als postpapier, enz. Op de grootere slaapzalen, waschbakken voor algemeen gebruik. Waar deze ontbreken is er een waschlokaal ingericht. De leidsters bewonen samen een kamer; hier geven een paar boeken en eenige foto's aan den wand een meer persoonlijk aanzien. Op den zolder is er een zeer belangrijke afdeeling, nl. de kamer waar de voorraad kleding is opgeslagen. In een lange rij de vlotte donkergroene uniformen, op stapels de verschillende blouses die erop gedragen worden, de werkkjurken, hoofddoeken, trainingspakken en onderkleding. Rijen schoenen — werk- en uitgaansschoenen — gympjes, klompen, sokjes voor in de klompen, de leuke schoudertasschen, het dorado voor het arbeidsmeisje die hier haar heele uniform en arbeidskleding komt uitzoeken en voor het eerst met begrijselijken trots in haar uniform rondstapt.”

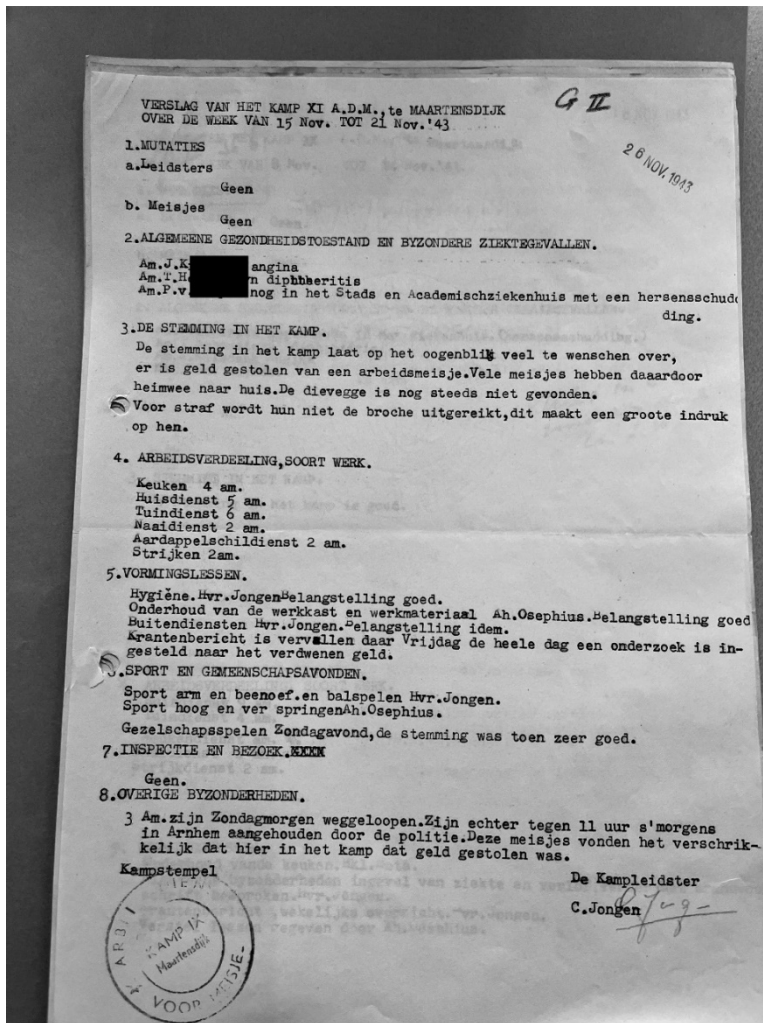
Het dagelijks leven in Kamp IX

Het hierboven geciteerde artikel geeft ook een beeld van het dagritme in kamp IX: kwart voor zes reveille, werk in buiten- of binnendienst, appèl, theedrinken, verplichte rust, sport of vormingslessen, avondactiviteit. Het dagelijks leven in de kampen wordt op die manier in propagandistische brochures en jubelende filmpjes vastgelegd, maar ook in wekelijkse verslagen die door de kampleidster worden opgesteld.¹⁹ Die verslagen worden in het centrale kantoor in Doorn nauwkeurig gelezen en voorzien van vragen en aantekeningen in rood potlood. Vragen om verduidelijking en kritische opmerkingen (bij de vermelding van een sportactiviteit: 'slechts 1x per week?, tijdsduur?') komen in brieven en moeten beantwoord worden. De kampleidster rapporteert dan ook wat afstandelijk: onder het kopje 'Stemming in het kamp' staat steevast 'De stemming in het kamp is goed.' De enige uitzondering komt verderop aan de orde. Centraal in de verslagen en in de dagindeling van de arbeidsmeisjes staat 'de arbeid'. Er wordt onderscheid gemaakt in binnen- en buitendienst. De binnendienst bestaat uit huis-, tuin- en keukendienst, naaidienst, aardappelschildienst en strijken. De buitendienst vindt plaats in de eigen kwekerij, bij boeren in de omgeving, in de huishouding bij grote gezinnen. Eén van de verslagen vermeldt: '4 Am (red: arbeidsmeisjes) schrijven distributie stamkaarten uit op het Gemeentehuis in Maartensdijk. Toestemming is telefonisch verleend door Wn. Alg, Leidster Mej. Huigen daar de groepsleidster afwezig was.'

Belangrijk onderdeel van de verslaglegging was de 'Algemeene gezondheidstoestand en bijzondere ziektegevallen'. Bijna alle verslagen maken wel melding van (meestal triviale) gezondheidsproblemen, vooral van houdings- en bewegingsapparaat. Soms wordt de huisarts/kamparts dokter ter Steege vermeld.

¹⁹ In dit artikel wordt geciteerd uit verslagen van Kamp IX uit de periode 5 september 1943 - 20 augustus 1944, die zijn te vinden in het archief van het NIOD.

Opvallend zijn de typische infectieziekten, die horen bij het leven in een kamp of kazerne. Scabies (schurft) komt regelmatig terug, maar keelontsteking – in het bijzonder difterie – is een grote boosdoener. Bij drie difterie-uitbraken wordt het kamp geïsoleerd. Daarnaast zijn er ook meldingen van losse gevallen van difterie, zonder isolatie van het hele kamp.

Van 4 oktober tot 25 oktober 1943 wordt het kamp geïsoleerd wegens een geval van difterie ('diphteritis'). In de weekverslagen staat dat op 18 oktober alle (niet zieke) arbeidsmeisjes (AM) worden overgeplaatst naar Laren (Kamp XIV).

Van 24 februari tot 11 maart 1944 wordt het kamp opnieuw geïsoleerd wegens 'diphterie'. Ook nu betekent dat feitelijk weer een ontruiming; dit keer door alle meisjes met verlof te sturen 'in afwachting van ontslag'. Dit

ontslag is het regulier ontslag aan het eind van de aanstelling van 5 ½ maand.

Ook Hopvrouw Jongen is van 23 maart tot 19 april 1943 met ziekteverlof. In het weekverslag staat dat ze is opgenomen in het ziekenhuis met difterie. De rapportage wordt in deze periode overgenomen door Adspirant Hopvrouw A.C. Osephius.

Op 2 mei 1943 komt er weer een nieuwe lichter van 42 meisjes, die ook tewerk worden gesteld in de buitendienst. Dit betekent het einde van de isolatie en het opheffen van alle beperkingen, met dien verstande dat in juni nog een korte periode van isolatie (zonder ontruiming) wordt ingelast wegens roodvonk, evenals in augustus wegens opnieuw difterie.

Onder Overige Bijzonderheden vermeldt de kampleidster onder meer de 'onwettige afwezigheid' van de arbeidsmeisjes. In de rapportage van 15 november 1943 meldt zij dat er geld van een van de meisjes gestolen is. Dit zorgt voor opschudding: *'De stemming laat te wensen over omdat er geld gestolen is van een arbeidsmeisje. Vele meisjes hebben daardoor heimwee naar huis. De dievegge is nog steeds niet gevonden. Voor straf wordt hun (niet de broche uitgereikt, dit maakt groote indruk op hen.'*

In hetzelfde verslag: *'3 Am. zijn Zondagmorgen weggelopen. Zijn echter tegen 11 uur s' morgens in Arnhem aangehouden door de politie. Deze meisjes vonden het verschrikkelijk dat hier in het kamp dat geld gestolen was.'*

Twee weken later: *'Woensdag 1 december heeft arbeidsmeisje Diny C(...) bekend dat zij Fl. 6.50 had ontvreemd. Daar de daderes nu eindelijk bekend heeft was het mogelijk om op 4 December de broche aan de arbeidsmeisjes uit te reiken.'*

Een week later meldt de kampeidster mevrouw Jongen dat *'Meisje C(...)' wordt opgenomen in het 'hospitaal voor neurologisch onderzoek.'* Dat onderzoek levert kennelijk niets op, want *'Meisje C(...)' wordt per 18 december met buitengewoon verlof gestuurd in afwachting van ontslag.'*

De nationaalsocialistische indoctrinatie

Eerder werd al gemeld dat de arbeidsdienst werd vormgegeven in samenspraak met J.E. (Jan) de Quay, medeoprichter van de omstreden Nederlandsche Unie.²⁰ De Unie richtte zich op 24 juli 1940 tot het Nederlandse volk en riep het op zich te verenigen 'tot doelbewuste arbeid voor het behoud en de versterking van vaderland en volksgemeenschap en tot voorbereiding van de voorwaarden en de wegen van hun bestaan en welzijn in de toekomst.'

De oprichters wilden met hun organisatie de NSB de wind uit de zeilen nemen en dat was ook het doel van de eerste Commandant van de Arbeidsdienst J.N. Breunese. Dat is – wat de arbeidsdienst voor meisjes betreft – faliekant mislukt.

Al kort na de oprichting werd geprobeerd om de zogenoemde 'Groot Germaanschen Groet' met de gestrekte rechterarm in te voeren bij de N.A.D. en de ADM. In een brief van 18 juli 1941 schrijven de Afdelingsleidsters aan Breunese een verzoekschrift. 'Deze groet kan door (..) de arbeidsmeisjes zwijgend worden gebracht. (Red.: dat wil zeggen zonder de

uitroep 'Heil Hitler' of de NSB-variant 'Hou Zee') Dit is namelijk niet de groet van een bepaalde partij, doch van alle nationaalsocialisten in geheel Europa.'

Breunese weigert en wordt – mede hierdoor - drie weken later, met ingang van 5 augustus 1941, 'eervol ontslagen' door Seyss-Inquart.²¹ Op 6 augustus (!) schrijft De Leidster der Afdeling Organisatie E.J.H. de Bruyn dat 'den Rijkscommissaris' (red: Seyss-Inquart) de groetplicht voor de Arbeidsdienst voor Meisjes heeft ingevoerd.

Bijzonder is wel dat het kennelijk van de kampeidster afhing in welke mate de nationaalsocialistische indoctrinatie plaats kreeg in het programma. In Kamp IV in Maarsse werden volgens de weekverslagen de Instructie poetsmiddelen, de Theorie afwasschen en het Practisch stoppen en naaien afgewisseld met de vormingslessen Leven en werk van Adolf Hitler, Mein Kampf, 'Het stichten van het 1^e en 2^e Rijk', Politiek weekoverzicht (met frontberichten), Eventuele gevolgen van de invasie en Het 12-jarige bestaan van de NSB.

²⁰ https://nl.wikipedia.org/wiki/Nederlandsche_Unie

²¹ Zie eerder: De Nederlandsche Arbeidsdienst 1940 – 1945, Willem F. van Breen, blz 102

In Kamp IX Maartensdijk is in de verslagen veel meer ruimte voor sport, gemeenschapsavonden en vormingslessen over hygiëne en huishoudelijke vorming. De maatschappelijke vorming door kampleidster Jongen wordt aangekondigd met de neutrale titel Krantenberichten. Pas als Aspirant Hopvrouw A.C. Osephius de verslaglegging van Jongen overneemt verandert de toon: 'Op 11 december de bijeenkomst i.v.m. 12-jarig bestaan NSB In Nederland bezocht met de meisjes. Sprekers waren o.a. De Leider Mussert, Dr. Seyss-Inquart, van Geelkerken enz. Het was voor allen een prachtige en leerzame middag.'

De nationaalsocialistische propaganda maakte natuurlijk graag gebruik van verhalen en beelden uit de arbeidsdienst. Ook de kampen van de meisjes werden ingezet om propaganda te bedrijven. In het archief Beeld en Geluid zijn tenminste 9 beeldfragmenten met Polygoonopnamen in de meisjeskampen.²² In het weekverslag van Kamp Maartensdijk van 23 juli 1944 staat de mededeling dat er filmopnamen gemaakt zullen worden op 26 juli 1944 door Kompaan Richel en Mijnheer van Maden. De laatste opname wordt door Beeld en Geluid gedateerd op 4 augustus 1944. Op deze film (een fragment van 1 minuut) is te zien hoe een groep geüniformeerde meisjes weglopen van een gebouw dat, op basis van de hoek- en raamversieringen, onmiskenbaar Huize Persijn is. In het NSB-tijdschrift Nederlandsch Vrouwenleven van 15 oktober (*zaaimaand*) 1943 is het artikel Een kijkje bij onze Arbeidsmeisjes opgenomen van de hand van Elsa van Maerlant. Dit artikel beschrijft uitvoerig 'Meisjeskamp Persijn'.²³ Een 'glossy' brochure van maar liefst 36 bladzijden verschijnt in 1943 onder redactie van eerdergenoemd stafleidster A.C.W. Huigen. 'We stellen ons in dienst van het volk', luidt haar slotwoord. De foto toont de omslag van de brochure.²⁴

Bezoek Seyss Inquart

²² Hyperlinks naar alle fragmenten op de website <https://www.stmaerten.nl>

²³ Het volledige tijdschrift is opgenomen in de beeldbank van de Historische Vereniging Maartensdijk. Hyperlink volgt.

²⁴ ADM Arbeidsdienst voor Meisjes, A.C.W. Huigen, 1943 brochure

BEZOEK VAN DEN RIJKS-COMMISSARIS Aan arbeidskampen voor meisjes te Laren en Maartensdijk

Donderdag heeft de Rijkscommissaris, Rijksminister Dr. Seyss Inquart, in gezelschap van den Gesandter Bene, Generalarbeitsführer Bethmann, Stabsführerin Schildberg, commandant de Bock van den N.A.D. en Stafleidster Mej. I. Huigen, een bezoek gebracht aan de arbeidskampen voor meisjes te Maartensdijk en Laren.

Te Maartensdijk bezichtigde de Rijkscommissaris het kamp en woonde een deel van het onderricht bij, waarna hij zich op de hoogte liet stellen van de werkzaamheid der arbeidsmeisjes.

Te Laren werden de Rijkscommissaris en zijn gezelschap bij „Dennenoord” aan de Naarderstraat feestelijk ontvangen door de meisjes, die hem een welkomstlied toezongen en bloemen aanboden. Nadat de kampleidster, hopvrouw R. Joolink, den Rijkscommissaris officieel had begroet, bezichtigden de gasten het huis. Tot slot zat de Rijkscommissaris aan een eenvoudigen koffiemaaltijd met de arbeidsmeisjes en haar leidsters aan, waarbij hij zich in ongedwongen gesprekken op de hoogte liet stellen van de bijzonderheden van haar taak. In den middag vertrok de Rijkscommissaris, hartelijk uitgeleide gedaan door alle kampbewoonsters.

Op 18 mei 1940, kort na de Duitse inval van Nederland op 10 mei 1940, kreeg Arthur Seyss-Inquart een benoeming als Rijkscommissaris van Nederland, voluit *Reichskommissar für die besetzten niederländischen Gebiete*.²⁵

Seyss stond binnen de Nationaalsocialistische Duitse Arbeiderspartij (NSDAP) als (te) gematigd bekend. Hij was vanaf het begin van de bezetting regelmatig in de Polygoonjournaals te zien waar hij zich als weldoener en kindervriend presenteerde. Het Polygoonjournaal diende in de eerste plaats als instrument om de activiteiten van gelijkgeschakelde instellingen, waaronder de N.A.D., onder de aandacht van het Nederlandse bioscooppubliek te brengen.²⁶

Op 23 juli 1942 bezocht Seyss-Inquart de kampen Maartensdijk en Laren.²⁷ Het bezoek moet voor de kampleidsters een hoogtijdag geweest zijn. En het bezoek is uiteraard ingezet door de NSB-propaganda-afdeling. Er is een Polygoonfilm van gemaakt, die helaas alleen beelden van het kamp in Laren vertoont.

In de beeldbank van de Tweede Wereldoorlog, die beheerd wordt door het NIOD, staan 27 foto's, die worden toegeschreven aan Kamp IX in Maartensdijk.²⁸ Voor een aantal foto's zal dat zeker waar zijn, maar een deel van de foto's lijkt in Laren gemaakt te zijn.

Extra

Een aantal van de propagandistische films, foto's en brochures over de Arbeidsdienst voor Meisjes en Persijn vindt u op www.stmaarten.nl.

²⁵ <https://historiek.net/arthur-seyss-inquart-1892-1946/66184/>

²⁶ Bron wikipedia https://nl.wikipedia.org/wiki/Arthur_Seyss-Inquart

²⁷ Bericht in alle dagbladen; met dank aan Kees Dorrestijn

²⁸ <https://beeldbankwo2.nl/nl/>; zoekterm 'Arbeidsdienst' en locatiefilter Maartensdijk

Het einde van het kamp en ontslag kampleidsters

De huurovereenkomst van Landgoed Persijn werd in eerdergenoemde brief van 13 augustus 1945 met terugwerkende kracht per 1 oktober 1944 ontbonden.²⁹ Het pand werd (in haast?) verlaten met achterlating van (een deel van?) de inventaris. Al eerder in 1944 vermeldt een weekverslag: 'Ing. Van der Vegte en Dr. Eckhart bezichtigden het kamp, daar zij interessen hadden om het huis te kopen van den Huiseigenaar Hoogland.' Over voornoemde kopers is verder niets bekend. We nemen maar aan dat dat niets geworden is, want er bestaat een brief van het Centraal Bureau Verzorging Oorlogsslachtoffers aan de directeur van de Rijksgebouwendienst (26 september 1945) waarin staat: 'Het is waarschijnlijk, dat een gedeelte van de Haagsch-Hervormde Rusthuizen, als onderdeel van de in margine genoemde Gestichten, voor den komenden winter naar den Haag terugkeert. Op het oogenblik is dit deel in Huize 'Persijn', Achterweteringscheweg 10 in Maartensdijk gehuisvest, vroeger bij den N.A.D. in gebruik en nadien (red: in) bezit van Uw dienst overgegaan. De in Huize 'Persijn' aanwezige inventaris werd blijkbaar in bruikleen aan de Haagsch. Herv. Rusthuizen, die door oorlogsgeweld het meerendeel van hun bezittingen verloren, afgestaan.' Aangenomen mag worden dat Persijn na de bevrijding is gevorderd door de Rijksgebouwendienst.

Een handgeschreven briefje bevestigt een afspraak dat '40 ijzeren kribben' mogen worden opgehaald en naar Wijhe vervoerd mogen worden, mits een ontvangstbewijs wordt afgegeven aan de directeur van het Rusthuis der Ned. Herv. Gemeente.

De website van Landgoed Persijn vermeldt niet eerder dan 1956 een nieuwe eigenaar: Stichting De Opbouw.³⁰

De Stafleidster van de ADM, A.C.W. Huigen, staat opgenomen in het register 'Ontrouw en zuivering'. In deze database zitten de namen van ongeveer 4500 personen, voornamelijk politiemensen, die op grond van het zuiveringsbesluit zijn vervolgd en zijn berispt, geschorst of ontslagen.³¹ Kennelijk is 'A C W Huigen geboren 16 Juli 1903' onder het Zuiveringsbesluit 1945 onderzocht en gesanctioneerd met ontslag. Van het ontslag is een bevestiging terug te vinden in het Nationaal Archief; de ontslaggrond is Zuiveringsbesluit 1945; dat is een gedwongen oneervol ontslag, met terugwerkende kracht gedateerd op 18-09-1944, maar met behoud van pensioenrechten. Stafleidster Huigen was gestationeerd in Doorn, maar bemoeide zich actief met de gang van zaken in de kampen. In de weekverslagen van Kamp IX wordt ze een aantal keren genoemd bij bijzondere situaties, zoals gedwongen ontslag van arbeidsmeisjes.

Opvallend is dat ook Aspirant Hopvrouw A.C. Osephius in dit register is opgenomen. Zij neemt gedurende een periode in de weekverslagen een steeds grotere plaats in en tijdens het ziekteverlof van Kampleidster Jongen ondertekent zij ze ook. Ze verzorgt talrijke activiteiten, maar rapporteert ook enthousiast over een bezoek aan de 12^e verjaardag van de NSB. Een weekrapport van juni 1944 meldt plotseling dat 'Ads Hvr Osephius' met buitengewoon verlof is gestuurd 'in afwachting van ontslag'. In een volgend verslag wordt gemeld dat ze per 1 juli is ontslagen. In het Nationaal Archief is geen ontslagbesluit gevonden.

Ook van hopvrouw Jongen bestaat een ontslagbewijs in het Nationaal Archief, maar hier is de ontslaggrond het Koninklijk Besluit van 17-09-1944, de ontslagdatum is 25-09-1944. Hier is sprake

---

²⁹ Brief van de Secr. Generaal van het Ministerie van Financien (P. Karmelk), dd 13 augustus 1945.

³⁰ <https://landgoedpersijn.nl/geschiedenis>

³¹ . De herkomst van het register is niet erg duidelijk. De URL is <https://sites.google.com/site/rechtsherstel/index> , email Oorlogshistorie@protonmail.com . De eigenaar schrijft: "De website is een particulier initiatief. De meeste personen, die in de database staan vermeld, werden destijds in de Nederlandse Staatscourant vermeld omdat ze wegens hun ontrouw aan de Staat waren ontslagen." Hoe de data verzameld zijn is onbekend. De eigenaar vermeldt alleen zijn /haar initialen: "J.S."

van een 'ongevraagd eervol ontslag'. Dat is minder zwaar dan het oneervol ontslag van de eerdergenoemde stafleden.

Waarom weten maar weinig mensen van Kamp IX?

Blijft de vraag: waarom wist bij de eerste navraag bijna niemand van het bestaan van Kamp Maartensdijk en de locatie in Huis Persijn? Het antwoord is speculatie, maar we willen toch een poging wagen.

In de eerste plaats zijn de meisjeskampen sowieso minder bekend dan de mannenkampen. De arbeidsdienst voor mannen had een veel grotere omvang door de arbeidsdienstplicht. De kampen voor mannen waren op militaire wijze georganiseerd en hadden de grootte van 220 man, die werden gehuisvest in barakken. Door de omvang en de activiteiten waren de kampen ook duidelijk zichtbaar in het openbare leven. De mannen werkten in het buitengebied en marcheerden met de schop op de schouder door de straten.

Meisjeskampen bestonden doorgaans uit ongeveer 40 meisjes, die vooral werden gehuisvest in grote landhuizen. Er werd veel gewerkt en gerecreëerd op het landgoed en de werkzaamheden bestonden uit binnendienst op het landgoed of 'buitendienst' in grote gezinnen of op boerenbedrijven. De arbeidsmeisjes waren dus veel minder zichtbaar en ze werden binnen de organisatie van de N.A.D. ook nauwelijks serieus genomen.³² Ook de ligging van Persijn (een besloten, parkachtig landgoed in een agrarische lintbebouwing, droeg natuurlijk niet bij aan de zichtbaarheid.

Het ontbreken van dienstplicht had tot gevolg dat de meisjes vrijwel uitsluitend geselecteerd werden uit kringen, die positief stonden tegenover het nationaalsocialistisch gedachtegoed. Het kader was weliswaar strak in de nationaalsocialistische leer, maar werd ook vanuit de staf in Doorn streng gecontroleerd.³³ De indoctrinatie (eufemistisch 'vormingslessen') vond plaats voor eigen parochie en in besloten kring. Dissidente geluiden, desertie of verzet waren daarom vrijwel volledig afwezig. Ook in de propaganda, die in de vorm van artikelen, foto's en films naar buiten werd gebracht, werden de meisjes waarschijnlijk ondergesneeuwd onder de informatie over de mannen.

Last but not least kan worden aangenomen dat ná de oorlog maar weinig mensen behoefte hadden om de aandacht te vestigen op de arbeidsdienst voor meisjes. Zowel de staf, als de meisjes, als hun familie, werden als 'fout' gezien. En ook de gezinnen, de boeren en de organisaties (zoals de gemeente Maartensdijk!) waar de meisjes gewerkt hadden, zwegen vermoedelijk liefst over hun betrokkenheid bij '... de opvoeding in Nationaalsocialistisch geest tot volksgemeenschap en kameraadschap en tot hoge morele opvatting van den arbeid voor personen van beider kunne.'³⁴

Aldus geredeneerd was Kamp IX van de Arbeidsdienst voor Meisjes niet meer dan een vrij gesloten nationaalsocialistische 'bubbel', die – als ze al werd opgemerkt – na de oorlog liefst vergeten werd.

---

³² Zie eerder: De Nederlandsche Arbeidsdienst 1940 – 1945, Willem F. van Breen, blz 127

³³ Zie onder meer de nauwgezette controle van de weekverslagen.

³⁴ Voorwoord van de Commandant N.A.D. in ADM Arbeidsdienst voor Meisjes, A.C.W. Huigen, 1943 brochure